

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-54>

УДК 338.24.01

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІД ЧАС СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

SYSTEMATIC APPROACH TO THE ASSESSMENT OF FINANCIAL RISKS DURING STRATEGIC MANAGEMENT

Юдіна Світлана Валеріївнадоктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів та обліку,
Дніпровський державний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8318-4172>**Мондрієвський Станіслав Андрійович**магістр,
Дніпровський державний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7336-3849>**Yudina Svetlana, Mondrievsky Stanislav**

Dniprovsk State Technical University

У статті досліджено теоретичні аспекти управління фінансовими ризиками підприємств та запропоновано практичні заходи щодо розробки стратегії управління фінансовими ризиками. Для оцінки фінансових ризиків та їх класифікації використано системний підхід. Запропонована класифікація ризиків підприємства. Запропоновано методичний підхід до оцінки фінансових ризиків, згідно якого система оцінки фінансових ризиків складається з підсистем, компонентів та елементів. Системне дослідження стратегії управління фінансовими ризиками дозволило запропонувати методіку оцінки втраченої вигоди при інвестиційному проектуванні. Розроблено механізм управління фінансовими ризиками підприємства як інтегрованої багаторівневої системи, що є комплексом елементів, яка призначена для регулювання ризиків у певній сфері діяльності господарюючого суб'єкта. Запропонована процедура формування стратегії управління фінансовими ризиками підприємства. Зазначено, що при управлінні ризиком необхідно враховувати галузеву приналежність підприємства та застосовувати комплексний стратегічний підхід.

Ключові слова: системний підхід, ризики, фінансові ризики, класифікація ризиків, система оцінки фінансових ризиків, механізм управління фінансовими ризиками, процедура розробки стратегії управління фінансовими ризиками.

The article examines the theoretical aspects of managing financial risks of enterprises and provides practical approaches to developing a strategy for managing financial risks. To assess financial risks and classify them using a systematic approach. The classification of business risks has been established. A methodical approach to assessing financial risks has been proposed, whereby the system for assessing financial risks consists of subsystems, components and elements. The financial risk assessment system has three subsystems: a subsystem of clear methods for assessing financial risk, a subsystem of complex methods for assessing financial risk and a resulting subsystem for assessing financial risk directly from business activities. Systematic monitoring of the financial risk management strategy made it possible to establish a method for assessing the profit spent in an investment project. This methodology includes the following stages: researching methods for assessing the financial risk of investment activity of an enterprise; establishment of economic and statistical methods for assessing the financial risk of investment activity of an enterprise; establishment of expert methods for assessing the level of financial risk of an investment project; distribution of the profit spent on the investment project. The mechanism for managing the financial risks of an enterprise has been developed as an integrated financial system, which has a complex of elements designed to regulate risks in the entire sphere of activity of government entities ta. The structure of the mechanism is divided into: information security mechanism; submechanism for monitoring risk management; submechanism for modeling risk management; submechanism of praise decision. A detailed procedure for developing a financial risk management strategy is given. The procedure for formulating a strategy for managing the financial risks of an enterprise has been established. It is stated that when managing a risk, it is necessary to embrace Galuzev's affiliation with the enterprise and establish a comprehensive strategic approach, which can consist of the

following stages: identification of risk factors; development of approaches to risk management; organization of the risk management structure.

Keywords: systemic approach, risks, financial risks, risk classification, financial risk assessment system, financial risk management mechanism, financial risk management strategy development procedure.

Постановка проблеми. Ринкова економіка зумовлює необхідність розробки нових критеріїв оцінки діяльності підприємств та вироблення альтернативних управлінських рішень. Розширення прав підприємств у сфері прийняття рішень збільшує кількість варіантів конкретного використання виробничих факторів підприємства.

Це призводить до посилення відповідальності підприємства за наслідки прийнятого рішення, що пов'язане із підвищенням фінансового ризику. Звідси випливає необхідність попереднього обліку фактору ризику під час прийняття рішень із метою отримання фінансової вигоди. Зі збільшенням рівня ризику зростає як розмір очікуваного додаткового доходу (прибутку), так і величина можливих втрат прибутку.

З метою забезпечення перспективної діяльності підприємства, формування економічно стійкого бізнесу у довгостроковому періоді необхідна така реорганізація системи управління бізнесом, яка дозволить враховувати та раціональним чином контролювати фактор ризику.

Особливу увагу слід приділити фінансовим ризикам. Українським підприємствам в умовах сучасних викликів та ризиків необхідно використовувати принципи та методи управління фінансовими ризиками з метою забезпечення ефективності функціонування системи управління підприємством загалом. Це й зумовлює актуальність теми дослідження.

Актуальність дослідження визначається необхідністю розробки стратегії управління фінансовими ризиками, спрямованої на підвищення стійкості та прибутковості діяльності підприємства в умовах нестабільного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми теорії та практики управління фінансовим ризиком на підприємстві досліджувалися у багатьох наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як І. О. Бланк, В. В. Вітлінський, М. І. Дибя, П. А. Золін, М. Г. Лапуста, А. М. Поддєрьогін, О. В. Таран, Р. Н. Холт, В. Дольде та інших.

Однак у більшості наукових праць не враховується достатньою мірою положення, що стосуються регулювання фінансових ризиків при використанні стратегічного підходу.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів управління фінансовими ризиками підприємств та вироблення практичних заходів щодо розробки стратегії управління фінансовими ризиками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансові ризики, як правило, відображають ймовірність економічної шкоди (фінансових втрат), яку може зазнати підприємство, яке здійснює свою діяльність в умовах нестабільного середовища. Фінансові ризики насамперед пов'язані зі змінами на фінансовому ринку та змінами в економіці. Це можуть бути зміни процентних ставок, валютних курсів, зміни в діяльності галузі або конкретного позичальника [1].

Для оцінки фінансових ризиків та їх класифікації доцільно використовувати системний підхід. Відмінна риса якого полягає в забезпеченні упорядкування процесу дослідження за всіма напрямками діяльності підприємства та запропонованими стратегіями.

Системний підхід до оцінки фінансових ризиків покликаний через аналіз та синтез систем оцінки найбільш точно оцінити рівні фінансового ризику з урахуванням особливостей управління ним.

Як уже зазначалося, зміст ризику характеризується ймовірністю економічної шкоди, яку може зазнати підприємство, здійснюючи свою діяльність в умовах нестабільного бізнесу. Ризиком потрібно керувати, тобто використовувати різні заходи, що дозволяють певною мірою прогнозувати настання ризикової події та визначати шляхи зниження ступеня ризику.

Ефективність організації управління ризиком багато в чому визначається його класифікацією. Під класифікацією ризиків слід розуміти їх розподіл на окремі групи за певними ознаками задля досягнення поставленої мети. Науково обґрунтована класифікація ризиків дозволяє чітко визначити місце кожного ризику у їхній загальній системі.

Вона створює можливості для ефективного застосування відповідних методів та прийомів управління ризиком. Кожному ризику відповідає власний прийом управління. Класифікацію ризиків та їх вплив на невизначеність господарських ситуацій відображає рис. 1.

Запропонована класифікація ризиків, а також вивчення ключових джерел та факторів ризику, форм прояву ризику та його можливих негативних наслідків дозволили виявити особливості управління фінансовими ризиками, способи зниження, прийоми та обмеження.

На основі системного підходу запропоновано таку структуру системи оцінки фінансових ризиків підприємства, яка забезпечить масштабне дослідження фінансових ризиків (рис. 2).

Система має ієрархічну структуру з сильними зв'язками. Основна мета створення такої системи полягає у забезпеченні всебічної, достовірної та оперативної оцінки фінансових ризиків.

Для зручності вивчення і вдосконалення системи виконано її декомпозицію, тобто розчленування на групи елементів, об'єднаних певною ознакою (підсистеми). Вона складається з підсистем, компонентів та елементів.

Запропонований системний підхід до оцінки фінансового ризику дозволяє комплексно враховувати фактор фінансового

ризиків діяльності підприємства. У складі системи оцінки фінансового ризику виділено три підсистеми: підсистема якісних методів оцінки фінансового ризику, підсистема кількісних методів оцінки фінансового ризику та результуюча підсистема оцінки фінансового ризику за напрямками діяльності підприємства.

При оцінці рівня фінансового ризику доцільно зробити акцент на підсистему, яка дає можливість визначити ймовірність втрат за трьома напрямками грошових потоків і дозволяє впорядкувати застосування кількісних та якісних методів оцінки ризику.

Як правило, аналіз фінансового ризику на підприємстві необхідно здійснювати за трьома напрямками функціонування підприємства: фінансовим, операційним і інвестиційним [3].

Дослідження стратегії управління фінансовими ризиками дозволило запропонувати методик оцінки втраченої вигоди при інвестиційному проектуванні.

Ця методика включає чотири етапи:

- дослідження методів визначення фінансового ризику інвестиційної діяльності підприємства;

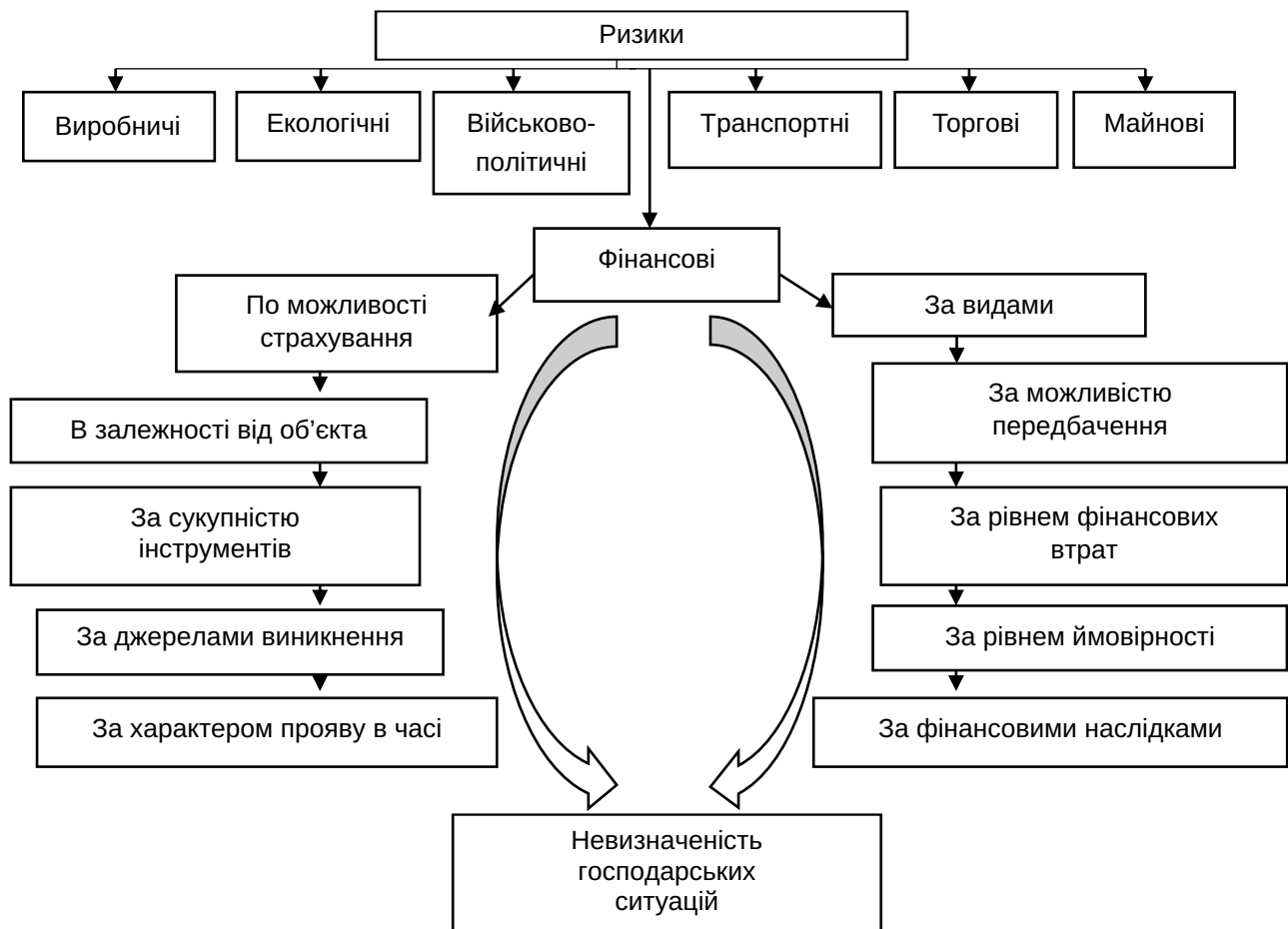

Рис. 1. Класифікація ризиків підприємств та їх вплив на невизначеність господарських ситуацій

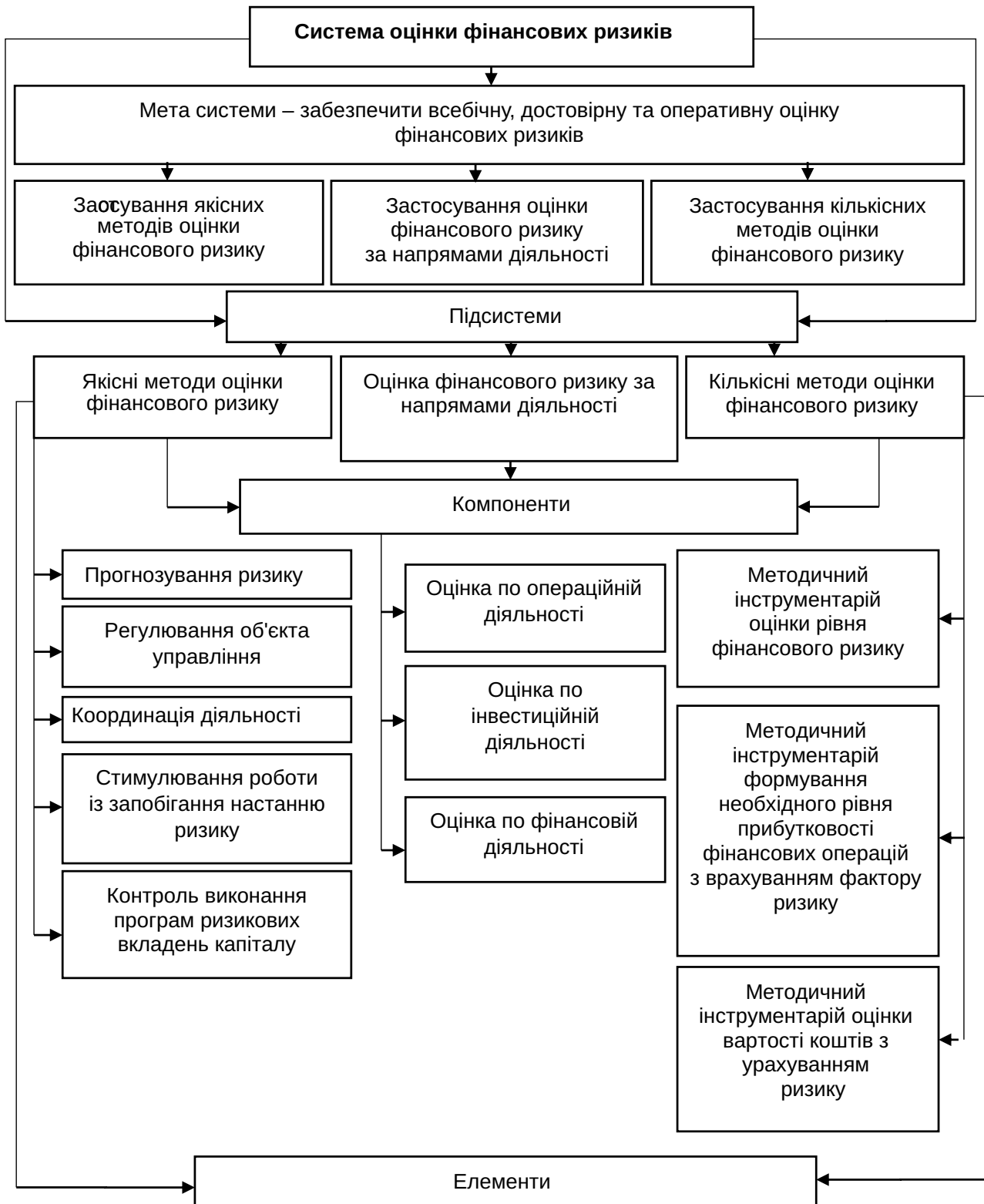

Рис. 2. Методичний підхід до оцінки фінансових ризиків

– застосування економіко-статистичних методів оцінки фінансового ризику інвестиційної діяльності підприємства;

– застосування експертних методів оцінки рівня фінансового ризику інвестиційного проектування;

– мрозрахунок втраченої вигоди за інвестиційним проектом.

Вони мають здійснюватися послідовно й у остаточному підсумку забезпечити комплексну оцінку фінансового ризику інвестиційної діяльності.

Серед відомих методів визначення фінансового ризику інвестиційної діяльності підприємства, що ґрунтуються на облікових оцінках є метод розрахунку періоду окупності інвестицій та метод визначення рентабельності інвестицій, які є найбільш точними та дозволяють об'єктивно оцінити фінансові ризики при інвестиційному проектуванні.

Основою проведення оцінки рівня фінансового ризику є застосування економіко-статистичних методів оцінки фінансового ризику інвестиційної діяльності підприємства. До основних розрахункових показників на даному етапі відносяться: рівень фінансового ризику, дисперсія, середньоквадратичне (стандартне) відхилення, коефіцієнт варіації, бета-коефіцієнт.

Експертні методи оцінки рівня фінансового ризику інвестиційного проектування застосовується у тому випадку, коли на підприємстві відсутні необхідні інформативні дані для здійснення розрахунків економіко-статистичними методами. Ці методи базуються на опитуванні кваліфікованих спеціалістів (страхових, фінансових, інвестиційних менеджерів відповідних спеціалізованих компаній) з подальшою математичною обробкою результатів цього опитування [2].

Розрахунок втраченої вигоди за інвестиційним проектом полягає у дослідженні інвестиційних проектів та визначення величини втраченої вигоди у процесі їх реалізації. Втрачена вигода виникає в результаті затримки реалізації будь-якої операції, затримки введення нового товару на ринок, а також у разі збільшення терміну окупності.

Запропонована методика передбачає також визначення ризику додаткових витрат, пов'язаних з реалізацією проекту при виникненні помилок на певному етапі реалізації проекту.

Механізм управління фінансовими ризиками підприємства – це інтегрована багаторівнева система, що є комплексом елементів, призначена для регулювання ризиків у певній сфері діяльності господарюючого суб'єкта (рис. 3).

Структуру механізму запропоновано поділяти на чотири складові:

- підмеханізм інформаційного забезпечення;
- підмеханізм моніторингу управління ризиками;
- підмеханізм моделювання управління ризиками;
- підмеханізм ухвалення рішення.

Кожен компонент має характерні ознаки та властивості, спрямовані на досягнення підцелей і робить свій внесок у вирішення спільної задачі.

Підмеханізми складаються із компонентів, а компоненти з елементів.

Функціонування підмеханізмів багато в чому залежить від організації взаємозв'язку між їх компонентами та елементами.

Так підмеханізм інформаційного забезпечення має основним завданням збір даних та відслідковування недостовірної інформації. Він представлений трьома компонентами: політико-демографічною інформацією; інформацією про ринкове середовище; інформацією щодо поведінки споживачів.

Збір інформації можна проводити з використанням анкетування споживачів, а для отримання політико-демографічної інформації необхідно використовувати офіційні джерела [4].

Підмеханізм моніторингу управління ризиками допомагає структурувати достовірну інформацію, розрахувати показники, за допомогою яких можна зробити висновки, побудувати економічну модель та ухвалити своєчасне рішення.

Така інформація складається із трьох компонентів: статистичні показники; імовірнісні показники; аналітичні показники.

Підмеханізм моделювання управління ризиками має на меті використовуючи модель оптимізації рівня ризику та прибутковості діяльності з урахуванням даних анкетування виявити залежність попиту від ціни та якісну залежність прибутку від ціни.

Компонентами цієї підсистеми є функція попиту та функція прибутку. Точка перетину цих двох функцій і буде тією ціною, за якою необхідно продавати новий товар, щоб мінімізувати втрати у разі відсутності попиту, а різниця між максимумом функції прибутку та точкою перетину буде своєрідним запасом у разі підвищення ціни, якщо на товар складеться підвищений попит [5].

Підмеханізм прийняття рішення пов'язаний з безпосереднім прийняттям рішення і є важливим для визначення усіх прийнятних варіантів рішення задачі та обрання найбільш оптимального.

Для спрощення вибору правильного рішення пропонується скласти матрицю рішень, в якій можна врахувати всі можливі альтернативні варіанти рішень.

Під процедурою розробки стратегії управління фінансовими ризиками розуміється

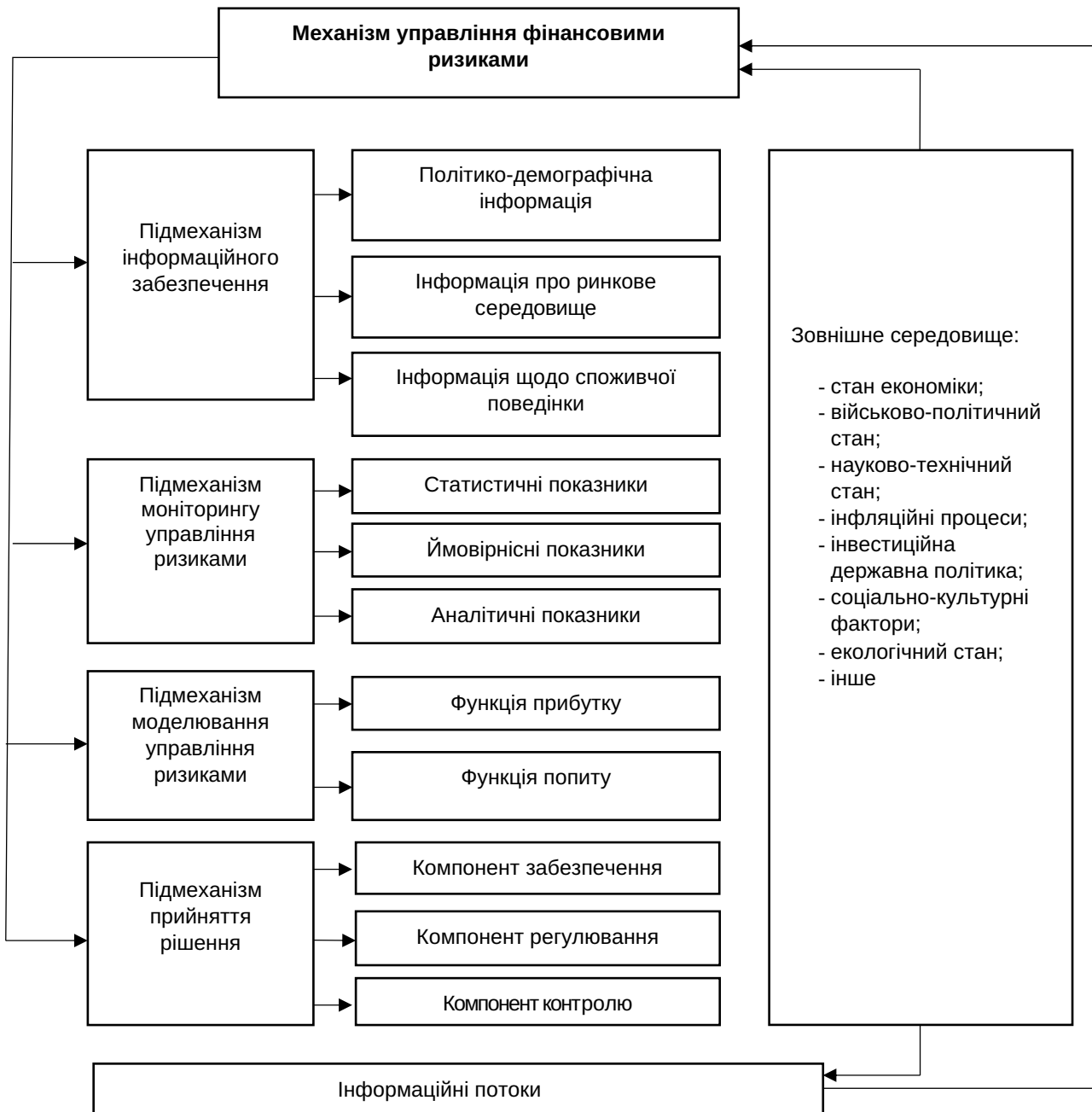

Рис. 3. Механізм управління фінансовими ризиками підприємства

процес формування конкретних напрямів та способів використання коштів для досягнення цілей регулювання рівня ризику в умовах невизначеності господарських ситуацій [8] (рис. 4).

При управлінні ризиком необхідно врахувати галузеву приналежність підприємства та застосовувати комплексний стратегічний підхід, який має складатися з таких етапів:

- виявлення ризикових факторів;
- розробка заходів з управління ризиком;
- організація структури управління ризиками.

Щодо виявлення ризикових факторів, властивих даному підприємству, то насамперед, необхідно виявити властиві даному підприємству ризики і розробити підходи їхньої кількісної оцінки (методи і дані на яких будуть ґрунтуватися вироблені аналітичні розрахунки) [7].

Розробка заходів щодо управління ризиком – передбачає розробку процедури внутрішнього контролю для кожного типу ризику, що включає як оцінку ефективності управління ризиком, так і контроль дотримання процедур на різних етапах, наприклад перевірку

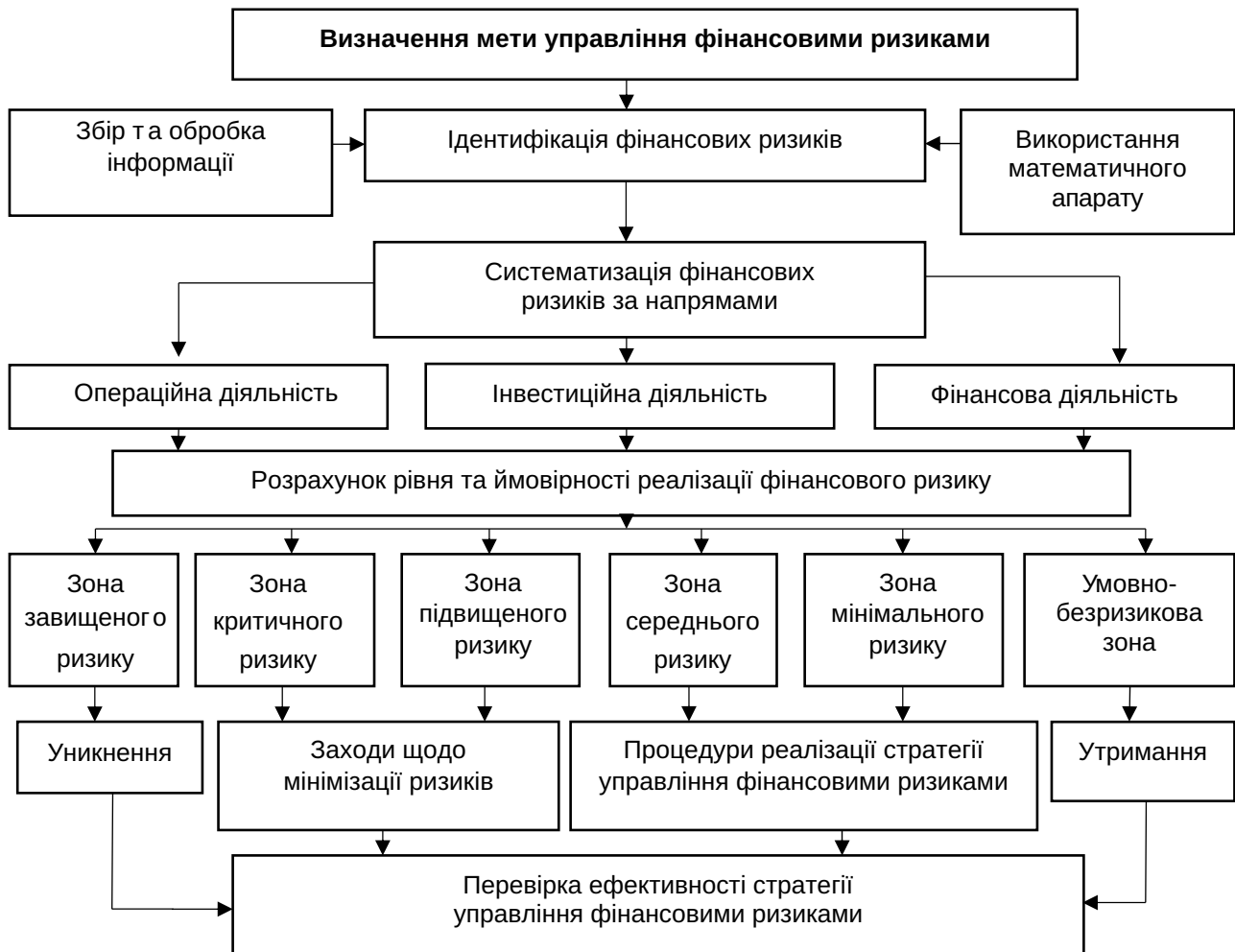

Рис. 4. Процедура формування стратегії управління фінансовими ризиками підприємства

дотримання встановлених лімітів або моніторинг чутливості до ризику [7].

Організація структури управління ризиками передбачає визначення відповідального за моніторинг та контролем ризиків, їх оцінок, підготовки звітності тощо.

Основну роль при цьому грає чітке розмежування відповідальності, і навіть поділ обов'язків.

Стратегія управління ризиком включає правила, на основі яких приймаються ризикові рішення та способи вибору їх варіанта. У рамках розробленої стратегії має бути розроблена шкала коефіцієнта ризику, у якій можуть бути виділено основні рівні. Така шкала будується починаючи від умовно-безризикової зони і закінчуючи зоною підвищеного ризику [6].

При розробленні стратегії розвитку бізнесу підприємства на основі вдосконалення управління фінансовими ризиками запропоновано п'ять функціональних сфер: маркетинг, виробництво, фінанси, персонал і ризики.

Відповідно до цього, ґрунтуючись на проведених дослідженнях, запропоновано використовувати комбіновану стратегію сталого розвитку бізнесу в умовах сучасних викликів та криз.

Висновки. 1. Зміст фінансового ризику можна визначити, як стан, що відображає ймовірність економічної шкоди, яку може зазнати підприємство, здійснюючи свою діяльність в умовах нестабільного бізнесу.

2. Під класифікацією ризиків підприємства, слід розуміти їх розподіл на окремі групи за певними ознаками задля досягнення поставлених цілей. Запропонована класифікація ризиків дозволяє визначити місце кожного ризику в їхній загальній системі. Вона створює можливість для ефективного застосування відповідних методів та прийомів управління ризиком. Кожному ризику відповідає власний прийом управління. Відповідно до класифікації ризиків підприємства виділено десять класифікаційних ознак, які дозволяють виявити основні категорії ризику за певною ознакою.

3. Запропоновано використовувати системний підхід до оцінки фінансових ризиків, спрямований на забезпечення та впорядкування процесу дослідження за всіма напрямками діяльності підприємства.

4. Рекомендована система оцінки фінансового ризику дозволяє комплексно враховувати фактор фінансового ризику діяльності підприємства.

5. Запропоновано методику оцінки втраченої вигоди при інвестиційному проектуванні, яка дозволяє оцінити рівень фінансового ризику під час бізнес-планування. Дана методика включає чотири етапи, які повинні здійснюватися послідовно і в кінцевому підсумку забезпечити комплексну оцінку фінансового ризику інвестиційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бланк И. А. Фінансова стратегія підприємства. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2004. 720 с.
2. Говорушко Т. А. Страхіві послуги : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : ЦУЛ, 2008. 344 с.
3. Диба М. І. Суть та види фінансових ризиків у системі ризик-менеджменту підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. № 635. С. 22–28.
4. Клапків М. С. Методи ідентифікації фінансових ризиків. *Фінанси України*. 2000. № 1. С. 39–46.
5. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків: монографія. Тернопіль : Економічна думка, Карт-бланш, 2002. 570 с.
6. Корж Н. В. Методи управління фінансовими ризиками. *Траєкторія науки*. 2016. Т. 2. № 10. С. 1.1–1.6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/trna_2016_2_10_3
7. Костецький В. В., Бутов А. М. Напрями побудови системи управління фінансовими ризиками на підприємстві. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Т. 1. № 1. С. 60–66.
8. Руда Р. В. Фінансовий ризик: макроекономічні та мікроекономічні причини виникнення. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2011. № 2. С. 139–141.

REFERENCES:

1. Blank Y. A. (2004) *Finansova stratehiia pidpriemstva* [Financial strategy of enterprise] Kyiv : Elha, Nyka-Tsentr, 720 s. (in Ukrainian)
2. Hovorushko T. A. (2008) *Strakhovi posluhy*: [Insurance services] navch. posib. 2-he vyd., pererob. i dopov. Kyiv : TsUL, 344 s. (in Ukrainian)
3. Dyba M. I. (2008) *Sut ta vydy finansovykh ryzykiv u systemi ryzyk-menedzhmentu pidpriemstva* [The essence of the types of financial risks in the enterprise risk management system]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*, no. 635, p.p. 22–28. (in Ukrainian)
4. Klapkiv M. S. (2000) *Metody identyfikatsii finansovykh ryzykiv*. [Methods for identifying financial risks] *Finansy Ukrainy*, no. 1, pp. 39–46. (in Ukrainian)
5. Klapkiv M. S. (2002) *Strakhuvannia finansovykh ryzykiv: monohrafiia* [Financial risk insurance]. Ternopil: Ekonomichna dumka, Kart-blansh, 570 s. (in Ukrainian)
6. Korzh N. V. (2016) *Metody upravlinnia finansovymy ryzykamy*. [Methods of managing financial risks]. *Traektoryia nauky*. T. 2, no. 10, p.p. 1.1–1.6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/trna_2016_2_10_3
7. Kostetskyi V. V., Butov A. M. (2016) *Napriamy pobudovy systemy upravlinnia finansovymy ryzykamy na pidpriemstvi* [Directions for building a financial risk management system at the enterprise]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*. T. 1, no. 1, pp. 60–66. (in Ukrainian)
8. Ruda R. V. (2011) *Finansovy ryzyk: makroekonomichni ta mikroekonomichni prychny vynyknennia*. [Financial risk: macroeconomic and microeconomic causes]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no. 2, pp. 139–141. (in Ukrainian)